

Др Драган Јовашевић,*
Редовни професор Правног факултета
Универзитет у Нишу

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД
doi:10.5937/zrpfni1879031J

UDK: 343.53
Раđ примљен: 13.05.2018.
Раđ прихваћен: 18.09.2018.

СИСТЕМИ УСЛОВНЕ ОСУДЕ СА ЗАШТИТНИМ НАДЗОРОМ У ЕВРОПСКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Апстракт: У савременом кривичном праву казна затвора је данас основна и најзначајнија врста кривичне санкције која се изриче учиниоцима кривичних дела у циљу спречавања и сузбијања криминалитета. Но, сва кривична законодавства, поред безусловне казне затвора, познају и различите модалитете његовог изрицања или извршења. То су различити облици супститута или алтернатива у случајевима када према оцени личности учиниоца кривичног дела није неопходно његово безусловно лишење слободе. Тако се разликује потпуна или делимична суспензија казне затвора или неке друге врсте казне. У првом случају ради се о условној осуди. То је потпуно изузеће од извршења судском одлуком изречене или утврђене казне затвора (и или друге врсте и мере казне) за одређено време (време проверавања) и под одређеним условима. У случају да условно осуђени не испуни постављене опште и посебне, обавезне или факултативне услове, кривично право предвиђа обавезно или факултативно опозивање условне осуде. Но, поред условне осуде, као облика или модалитета извршења изречене казне затвора, поједина савремена кривична законодавства познају и условну осуду као посебну врсту кривичне санкције – као меру упозорења. Претпоставка за примену ових мера јесте испуњење формалних услова – у погледу врсте и висине изречене, односно издржане казне затвора и материјалних услова – те оцена суда да примена казне у конкретном случају није неопходна јер се циљеви (сврха) кажњавања могу остварити и без ефективног извршења казне затвора у целости или делимично. Управо о појму, карактеристикама, условима и начинима извршења суспензије казне затвора са заштитним надзором у европском кривичном праву са теоријског и практичног аспекта говори и овај рад.

Кључне речи: кривично дело, учинилац, казна затвора, условна осуда, заштитни надзор, суд, европско право.

* jovas@prafak.ni.ac.rs

1. Уводна разматрања

У савременом европском кривичном праву у систему мера друштвене реакције на криминалитет преовладавају по свом значају казне, посебно казна затвора. То је лишење слободе кретања учиниоца кривичног дела на одређено време дефинисано судском одлуком. Она је прописана за највећи број кривичних дела, самостално, алтернативно или кумулативно са неком другом казном. Изриче се за одређено законом прописано време (Јовашевић, 2011: 759). Али изречена мера казне затвора не мора у сваком конкретном случају да се ефективно и изврши у потпуности или делимично за одређено време (време проверавања) и под одређеним обавезним и факултативним условима (Grozđanić, Škorić, Martinović, 2013: 211–215). То значи да суд осуђеном лицу може да одреди да се изречена (или утврђена) казна у потпуности или делимично не издржава применом условне осуде. На тај начин се ефективно извршење утврђене или изречене казне затвора одлаже за одређено време (време пробације) и под одређеним условима.

Условна осуда (Petrović, Jovašević, Ferhatović, 2016: 218–220) у кривичноправном систему Европе се јавља у два облика: а) као самостална кривична санкција (мера упозорења или адмонитивна санкција) и б) као форма, облик, начин, модалитет извршења казне лишења слободе на слободи. У сваком случају, условна осуда (Јовашевић, 2016: 268–270) је одлагање извршења утврђене казне затвора (и или друге врсте и мере казне) одговорном учиниоцу кривичног дела за одређено време (време прокушавања, проверавања), под условом да не изврши ново кривично дело и испуни друге постављене опште и посебне обавезе и услове¹. Ако условно осуђено лице не изврши ново кривично дело у одређеном року и испуни друге постављене обавезе, тада до извршења казне неће доћи. У противном, условна осуда се опозива, а утврђена казна се извршава у пенитенсијарним установама. То значи да је условна осуда опраштање казне (или привремено одрицање државе да изрекне казну) учиниоцу дела од стране друштва под одређеним условима, опраштање које је базирано на уверењу да ће се учинилац убудуће владати у складу са нормама правног поретка и да неће вршити кривична дела.

У правној теорији (Turković et al., 2013: 213–221) се могу наћи и схватања према којима код условне осуде држава не одустаје од реакције на кривично дело чиме се остварује праведност, те генерална и специјална превенција,

1 У савременом кривичном праву позната је и парцијална условна осуда. Тако члан 132–31 француског Кривичног законика, члан 43 аустријског Кривичног законика и члан 57 Казненог закона Хрватске предвиђају могућност условног одлагања извршења дела утврђене казне затвора. У том случају се условна осуда претвара у антиципирани условни отпуст.

али се према учиниоцу кривичног дела показује обзирност тако да се поштеђује од извршења казне (Novoselec, 2004: 379). У неким правним системима условну осуду као врсту кривичне санкције поред суда могу да изрекну и вансудски органи (нпр. председник републике).

Условна осуда може бити изречена одговорном учиниоцу кривичног дела (физичком или правном лицу). Савремено кривично законодавство познаје два система условне осуде који су настали из института „*probation*“. То су (Pavišić, Grozdanić, Veić, 2007: 244–252): а) континентални и б) англоамерички систем.

Према континенталном (француско-белгијском „*sursis*“ систему, који је уведен на предлог сенатора Беранжеа), суд води кривични поступак према учиниоцу кривичног дела и изриче му врсту и меру казне, али чије извршење одлаже за одређено време под одређеним условима. Учиниоца се за то време не сматра осуђиваним ако испуни постављене услове. Предности овог система је што се учиниоцу кривичног дела суди и изриче казна тако да се у случају њеног опозивања приступа извршењу већ изречене казне. Пресуда се доноси на бази свежих и непосредно утврђених доказа, тако да је мала могућност да дође до грешака у прикупљању, утврђивању и судској оцени доказа (Јовашевић, Митровић, Икановић, 2017: 217–223).

Код англоамеричког система (Ђорђевић, Ђорђевић, 2016: 99) не води се кривични поступак, већ се суђење одлаже за време док се учиниоца кривичног дела ставља под систем прокушавања, односно под надзор органа правосуђа под условом да он на то пристаје. Англоамерички систем прокушавања је повољнији за учиниоца кривичног дела с обзиром на то да не долази до суђења и изрицања казне (па се такво лице не сматра осуђиваним), а заштитни надзор који врше одређена лица (или органи), штити га од искушења и пружа му помоћ у савладавању свакодневних животних проблема за укључивање у друштвено-користан рад и уздржавање од кршења прописа. Недостатак овог система долази до изражаја у случају опозивања прокушавања, када накнадно долази до суђења због могућих тешкоћа око прикупљања и утврђивања доказа услед протека времена (Horvatić, 2003: 167–169).

С обзиром на бројне предности заштитног надзора над условно осуђеним лицем за време трајања пробације, који потиче из англоамеричког система, данас је у великом броју европских држава ова врста условне осуде заступљена у значајној мери, не само у нормативном већ и у практичном погледу. Стога ћемо у наставку рада указати на основне карактеристике различитих система заштитног надзора уз условну осуду у европском кривичном праву, полазећи прво од решења у праву Републике Србије.

2. Република Србија

Условна осуда у кривичном праву Републике Србије представља одлагање извршења утврђене казне учиниоцу кривичног дела под условом да за време које одреди суд не изврши ново кривично дело. То значи да је условна осуда опраштање казне (или привремено одрицање државе да изрекне казну) учиниоцу дела од стране друштва под одређеним условима, опраштање које је базирано на уверењу да ће се учинилац убудуће владати у складу са нормама правног поретка и да неће вршити кривична дела. Она се јавља као самостална кривична санкција где суд утврђује казну учиниоцу за извршено кривично дело и истовремено одређује да се она неће извршити ако осуђени за време које суд одреди у трајању од једне до пет пет година (време проверавања или кушње), не учини ново кривично дело (члан 65 Кривичног законика из 2005. године²). То значи да се изрицањем условне осуде учиниоцу кривичног дела утврђује казна, али се не изриче, што указује на карактер ове васпитно-прекорне и упозоравајуће санкције.

За изрицање условне осуде, било у класичном облику или са заштитним надзором, потребно је испуњење два кумулативна услова, а то су: 1) формални услов – да је учиниоцу за извршено кривично дело утврђена казна затвора до две године или новчана казна уз два ограничења: а) она се не може изрећи за кривично дело за које је прописана казна затвора од десет година или тежа казна и б) она се не може изрећи ако није протекло више од пет година од правноснажности раније осуде којом је учиниоцу изречена казна затвора за умишљајно дело; и 2) материјални услов – уверење (оцена) суда да ће се на осуђеног и без извршења утврђене казне у довољној мери утицати да више не врши кривична дела имајући у виду: а) личност учиниоца, б) ранији живот, в) понашање после извршеног кривичног дела, г) степен кривице и д) друге околности под којима је дело учињено.

2.1. Садржина заштитног надзора

Условна осуда са заштитним надзором (члан 71 КЗ) је други облик (модалитет) ове упозоравајуће санкције у Републици Србији уведен са циљем да се умање разлике између континенталног и ангоамеричког система условне осуде. Увођењем заштитног надзора као елемента пробације уз условну осуду добијен је комбинован (мешовити) облик условне осуде који даје широке могућности за остваривање специјалне превенције. Заштитни надзор обухвата законом предвиђене мере помоћи,

² Службени гласник Републике Србије, број: 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 и 94/16.

старања, надзора и заштите. Изрицање заштитног надзора је факултативно и зависи од нахођења суда. Наиме, када изрекне условну осуду суд може да одреди да се учинилац кривичног дела стави под заштитни надзор за одређено време у току трајања времена проверавања ако се, с обзиром на његову личност, ранији живот и држање после извршеног кривичног дела, а нарочито његов однос према жртви кривичног дела и околности извршења дела, може очекивати да ће се заштитним надзором потпуније остварити сврха условне осуде (Камбовски, 2006: 378–382). Заштитни надзор одређује суд у пресуди којом изриче условну осуду и одређује мере заштитног надзора, њихово трајање и начин њиховог испуњавања.

Садржину заштитног надзора (члан 73 КЗ) чине следеће обавезе (Мрвић Петровић, 2005: 164–166): 1) јављање органу надлежном за извршење заштитног надзора у роковима које тај орган одреди, 2) оспособљавање учиниоца за одређено занимање, 3) прихватање запослења које одговара способностима учиниоца, 4) испуњавање обавеза издржавања породице, чувања и васпитавања деце и других породичних обавеза, 5) уздржавање од посећивања одређених места, локала или приредби ако то може бити прилика или подстицај за поновно вршење кривичних дела, 6) благовремено обавештавање о промени места боравка, адресе или радног места, 7) уздржавање од употребе дроге или алкохолних пића, 8) лечење у одговарајућој здравственој установи, 9) посећивање одређених професионалних и других саветовалишта или установа и поступање по њиховим упутствима и 10) отклањање или ублажавање штете причињене кривичним делом, а нарочито измирење са жртвом учињеног кривичног дела. При избору једне или више обавеза у оквиру заштитног надзора и одређивању њиховог трајања, суд нарочито узима у обзир следеће околности (Selinšek, 2007: 219–221): а) године живота учиниоца, б) његово здравствено стање, в) склоности и навике, г) побуде из којих је извршио кривично дело, д) држање после извршеног кривичног дела, њ) ранији живот, е) личне и породичне прилике, ж) услове за испуњење наложених обавеза и з) друге околности које се односе на личност учиниоца, а од значаја су за избор мере заштитног надзора и њихово трајање. У сваком случају, када се определи за изрицање условне осуде са заштитним надзором суд одређује и време њеног трајања које се креће у оквиру времена проверавања.

2.2. Извршење заштитног надзора

Извршење заштитног надзора уз условну осуду, односно изречених мера помоћи, заштите, старања и надзора (Petrović, Jovašević, 2006: 278–281) се спроводи у складу са Законом о извршењу ванзаводских санкција и мера из

2014. године.³ Према овим решењима суд који је одлучивао у првом степену дужан је да извршну одлуку заједно са подацима о личности осуђеног лица, а који су прибављени у току кривичног поступка, достави надлежној повереничкој канцеларији (Симовић, Јовашевић, Симовић, 2015: 238–241) у саставу Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде, у року од три дана од дана када је одлука постала извршна (члан 34).

Повереник је дужан да одмах, по пријему судске одлуке, предузме радње за њено извршење и да по потреби успостави сарадњу са породицом осуђеног, полицијом, установама здравствене и социјалне заштите, послодавцем и другим надлежним установама, организацијама и удружењима. Он такође у року од 15 дана од дана пријема одлуке има обавезу да изради „програм извршења заштитног надзора“ за свако конкретно осуђено лице у складу са његовим могућностима и потребама. Потом повереник упознаје осуђеног са утврђеним „програмом“ и са последицама неизвршења обавеза (члан 35). Овај програм Повереник доставља и надлежном суду, као и одговарајућем органу, установи, организацији, односно другом послодавцу. На утврђени „програм“ осуђено лице има право приговора надлежном суду у року од три дана од дана када се упознао са његовом садржином, односно са својим обавезама и начином њиховог испуњавања.

Повереник одмах обавештава суд и Повереничку службу о почетку и завршетку спровођења заштитног надзора у вези са извршењем условне осуде, односно о току и постигнутим резултатима, односно проблемима у његовој реализацији. У случају да извршење заштитног надзора не отпочне у року од 30 дана после пријема извршне одлуке или ако осуђени не прихвати извршење заштитног надзора, повереник је дужан да одмах о томе обавести суд који је одредио заштитни надзор. Ако осуђени током спровођења програма не испуњава обавезе које су му одређене, повереник о томе обавештава суд и повереничку службу, уз навођење разлога. Такође, повереник је дужан да достави суду и повереничкој служби извештај о околностима које битно утичу на спровођење програма (члан 36). На основу успеха који је остварен у извршењу мера заштитног надзора, повереник у свом извештају може да предложи суду да замени или укине поједине обавезе осуђеног. Но, ако на основу остварених позитивних резултата сматра да је у потпуности испуњена сврха примене заштитног надзора, повереник у извештају може да предложи суду да се осуђеном укине заштитни надзор и пре истека рока проверавања.

3 Службени гласник Републике Србије, број 55/14.

3. Балтичке државе

3.1. Естонија

Кривични законик Републике Естоније⁴ из 2001. године са новелама до 2017. године у глави петој под називом „Ослобођење од казне“ у члану 73 прописује условну осуду (која, дакле, нема карактер самосталне кривичне санкције, већ представља алтернативу казни). Суд учиниоцу кривичног дела, коме је изречена казна затвора или новчана казна, исту може одложити у целости или делимично за време проверавања (од три до пет година), ако узимајући у обзир околности извршења кривичног дела, као и особине личности учиниоца, дође до уверења да је безусловно извршење казне неоправдано и неразумно (Merusk, Pilving, 2013: 392–403).

У члану 75 КЗ прописане су обавезе које суд може изрећи осуђеном лицу у оквиру „Надзора над понашањем осуђеног“ за време трајања рока пробације. Зависно од околности сваког конкретног случаја, особина личности осуђеног и стања његових потреба, суд може изрећи једну или више обавеза надзора као што су (Kerrgandberg, 2011: 276–282): 1) да борави у пребивалишту које му одреди суд, 2) да се јавља одељењу за надзор у периодима које одреди службеник за надзор, 3) да се у свом месту пребивалишта јавља службенику за надзор у одређеном времену и да му пружи информације које се односе на испуњавање постављених обавеза и коришћење средстава за живот, 4) да прибави дозволу службеника за надзор у случају напуштања места пребивалишта на територији Естоније дуже од петнаест дана, 5) да прибави дозволу службеника за надзор у случају промене пребивалишта, запослења или места студирања и 6) да прибави дозволу службеника за надзор за боравак ван територије Естоније (Lišvic, 2010: 356–364).

Такође је суд овлашћен да осуђеном лицу изрекне и неку од следећих обавеза у периоду трајања надзора над његовим понашањем (Запевалов, Манцев, 2011: 77–80): 1) да надокнади штету причињену кривичним делом у року који одреди суд, 2) да не употребљава алкохолна пића или опојне дроге, 3) да не поседује, носи или користи оружје, 4) да тражи запослење, стиче опште образовање или звање у року који одреди суд, 5) да се, уз свој пристанак, подвргне прописаној медицинској, психолошкој или сличној терапији, 6) да благовремено и квалитетно извршава обавезе на које је пристао, 7) да не борави на местима које одреди суд или да не остварује комуникацију са лицима које одреди суд, 8) да учествују у програмима

4 Karistusseadustik (Luhend Kar S), RT I 2001, 61, 364, (6. jun 2001), RT I 2017, 30, 3 (13. decembar 2017)

социјалне помоћи и 9) да се, уз свој пристанак, подвргне електронском надзору.

3.2. Латвија

Кривични законик Републике Латвије⁵ из 1998. године са новелама до 2013. године у члану 55 под називом „Условна осуда“ одређује појам, карактеристике, природу и услове изрицања условне осуде. Према овим законским решењима, ако суд учиниоцу кривичног дела изрекне казну затвора од три месеца до пет година, он може, имајући у виду следеће околности: а) природу учињеног кривичног дела, б) врсту и обим проузроковане последице, в) особине личности учиниоца и г) друге околности конкретног случаја, да одлучи да се извршење казне суспендује за одређено време од шест месеци до пет година (време пробације), под условом да за то време учинилац не учини ново кривично дело и да испуни друге постављене обавезе (Lukashov, Sarkisova, 2001: 143–147).

За време трајања рока проверавања суд може да условно осуђеном лицу изрекне једну или више следећих обавеза (Pettai, Ziekinka, 2003: 398–401): 1) да надокнади штету проузроковану кривичним делом у одређеном року, 2) да не мења место боравка без сагласности државног органа за пробацију, 3) да учествује у програмима које организује и спроводи Државна пробацијска служба, 4) да не посећује одређена места, 5) да борави у месту боравка у одређено време, 5) да се подвргне уз сопствену сагласност лечењу од зависности од алкохолизма, опојних дрога, психотропних или токсичних супстанци и б) да поштује друге услове који доприносе остварењу сврхе кажњавања – спречавање поновног извршења кривичног дела.

3.3. Литванија

Кривични законик Републике Литваније⁶ из 2000. године са новелама до 2015. године у одредби члана 55 прописује условну осуду, њен појам, услове за изрицање и начин извршења, односно мере заштитног надзора. Према овим решењима, суд који учиниоцу кривичног дела изрекне казну затвора од три месеца до пет година, може да је замени условном осудом узимајући у обзир: а) природу учињеног кривичног дела, б) проузроковану последицу, в) личност учиниоца и г) друге околности, те дође до уверења да се сврха кажњавања може остварити и без извршења изречене казне. У овом случају суд одређује време проверавања у трајању од шест месеци до пет година (Pettai, Ziekinka, 2003: 398–401).

5 Krimallikums, Latvian Vestnesis No. 199/200 – 1998, No. 61/4867 – 2013.

6 Criminal code, No. VIII–1968, No. XII–1649.

У ставу 6 члана 55 КЗ Летоније прописане су обавезе које суд, као мере заштитног надзора, може изрећи за време трајања рока пробације. То су следеће обавезе осуђеног лица (Pettai, Pettai, 2015: 316–320): 1) да у одређеном року надокнади штету проузроковану кривичним делом, 2) да не напушта место пребивалишта без сагласности Државне службе за пробацију, 3) да учествују у програмима у складу са упутствима Државне службе за пробацију, 4) да не посећује одређена места, 5) да борави у месту пребивалишта у одређено време и 6) да испуни друге услове које суд сматра неопходним за остварење сврхе изречене казне. Ако се пак ради о лицу које је кривично дело извршило услед зависности од употребе алкохола или опојних дрога, тада је суд овлашћен сходно ставу 7 да му уз условну осуду изрекне обавезу да се, уз његов пристанак, подвргне лечењу од алкохолизма, зависности од опојних дрога или других токсичних супстанци.

4. Источноевропске државе

4.1. Бугарска

Кривични законик Републике Бугарске⁷ из 1968. године са новелама до 2017. године у глави седмој под називом „Изузеће од извршења изречене казне“ у члану 66 предвиђа условну осуду (Керчева, 1995: 233–237). Ако суд учиниоцу кривичног дела изрекне казну затвора до три године, може да одложи њено извршење за време проверавања у трајању од три до пет година под условом да он раније није био осуђиван на казну затвора за кривично дело опште природе и ако утврди да, у циљу остваривања сврхе кажњавања, а пре свега поправљања осуђеног, није нужно безусловно издржавање изречене казне. У сваком случају, осуђени је дужан да ради или студира у току трајања времена пробације, осим ако није обавезан да се подвргне медицинском лечењу.

У члану 67 КЗ прописан је заштитни надзор (иако га тако Законик не назива), који суд може изрећи уз условну осуду (Ненов, Стојнов, 1992: 313–321). Наиме, суд је овлашћен да условно осуђено лице повери одговарајућој јавној организацији или радном удружењу, уз његову сагласност, а са циљем да му пружи образовну бригу током трајања условног периода. Но, осуђени се може поверити и одређеном лицу, односно ако се ради о осуђеном малолетном лицу – одговарајућој локалној комисији, са истим циљем како би организовали његову образовну бригу.

7 State Gazette No. 26/1968, No. 85/2017.

4.2. Мађарска

Закон Ц из 2012. године о Кривичном законнику Републике Мађарске у смислу одредбе члана 69 под називом „Условна осуда уз надзор“ прописује мере надзора које суд може изрећи за време трајања, а то су: а) одлагање кривичног гоњења, б) условне осуде, в) условног отпуста и г) посла којим се надокнађује причињена штета извршеним кривичним делом (Molnar, 2009: 189–192).

Мере заштитног надзора (једну или више) над условно осуђеним лицем у смислу члана 71. КЗ јесу следеће (Karsai, Szomora, 2014: 278–287): 1) да не одржава контакт са одређеним лицем које је учествовало у извршењу кривичног дела, 2) да се не приближава жртви кривичног дела или њеном месту пребивалишта, радном месту или образовној институцији коју похађа, укључујући и друго место које жртва посећује, 3) да не борави на посебним јавним местима и да не присуствује одређеним јавним догађајима, 4) да не конзумира алкохолна пића у јавности, 5) да се мора пријавити на прописаном месту и у прописано време одређеном органу или лицу, 6) да се мора јавити државној агенцији за запошљавање или да се пријави локалним органима ради обављања посла за опште добро, 7) да мора похађати посебне студије, 8) да се мора, уз своју сагласност, повргнути одређеном лечењу или терапеутским и куративним третманима и 9) да мора похађати групне догађаје или друге програме које му одреди службеник за пробаацију.

Поред наведених „општих“ правила понашања, суд може условно осуђеном лицу (став 3) да изрекне и „посебна“ правила понашања имајући у виду: а) природу кривичног дела, б) степен проузроковане последице (висину штете) и в) унапређење његове друштвене интеграције.

4.3. Пољска

Кривични законик Републике Пољске⁸ из 1997. године у осмој глави под називом „Мере уз условну осуду“ у члану 66 прописује условну обуставу кривичног поступка ако суд дође до уверења да ће учинилац поштовати правни поредак и да неће наставити са вршењем кривичних дела имајући у виду (Zbiorowe, 2015: 178–181): а) кривицу учиниоца кривичног дела и проузроковане друштвене последице које нису великог значаја, б) околности извршења дела, в) понашање учиниоца који није раније кажњаван за умишљајно кривично дело, г) његове личне карактеристике и д) његов дотадашњи начин живота, осим ако се ради о кривичном делу за

8 Kodeks karny 6.czerwca 1997, Dz Nr. 88. poz 553 z 1997, Nr. 240. poz 1431 z 2012.

које је прописана казна затвора дужа од три године. У случају да се оштећени помири са учиниоцем дела или учинилац надокнади проузроковану штету или се оштећени и учинилац договоре о начину надокнаде (реституције) штете, тада се условна обустава кривичног поступка може изрећи и за кривична дела за која је прописана казна затвора дужа од пет година.

У члану 69 КЗ је прописана могућност изрицања условне осуде учиниоцу кривичног дела коме је суд претходно изрекао казну затвора до две године или новчану казну ако дође до уверења да се и на овај начин могу остварити циљеви кажњавања, односно да учинилац више неће вршити кривична дела. Ово уверење суда се заснива на следећим околностима као што су (Andrejew, Swida, Wolter, 2012: 312–323): а) став учиниоца, б) његове личне карактеристике, в) његов дотадашњи начин живота и г) његово понашање након извршења кривичног дела. При изрицању условне осуде, суд истовремено одређује и време проверавања у трајању: а) од две до пет година ако је изречена казна затвора, б) од једне до три године ако је изречена новчана казна и в) од три до пет година ако се ради о малолетном учиниоцу кривичног дела.

При изрицању условне осуде, Законик познаје и могућност примене „заштитног надзора“ (иако га тако не назива) у члану 72. То је скуп различитих обавеза осуђеног лица као што су (Bojarski, 2007: 119–122): 1) да обавештава суд и службеника за пробацију о напретку током периода проверавања, 2) да се извини оштећеном лицу, 3) да изврши одређену радну обавезу како би обезбедио издржавање за друго лице, 4) да обавља плаћени рад, да се подвргне образовној активности или едукацији за стицање одређеног занимања, 5) да се уздржи од употребе алкохола или опојних дрога, 6) да се подвргне медицинском лечењу, а посебно програмима одвикавања од употребе опојних дрога или програмима рехабилитације, 7) да се уздржи од посеђивања одређених локалних места и 8) да се укључи у другу одговарајућу активност ако се тиме може спречити даље вршење кривичних дела. Суд је такође овлашћен да осуђено лице обавезе да у одређеном року у целости или делимично надокнади штету проузроковану извршеним кривичним делом.

Сходно члану 73 КЗ, при изрицању условне осуде, суд може осуђено лице да стави под надзор службеника за пробацију или другог лица од јавног поверења, удружења или локалне организације чије активности укључују образовну бригу, спречавање деморализације или пружање помоћи осуђеним лицима. Овај надзор одређених лица или установа траје све време проверавања, а обавезно се изриче малолетном учиниоцу кривичног дела (Banasik, 2013: 289–294).

4.4. Руска федерација

Кривични законик Руске федерације⁹ из 1996. године са новелама до 2012. године у члану 73 одређује „Условну осуду“ као самосталну кривичну санкцију. Ако је суд учиниоцу кривичног дела изрекао казне васпитног рада, ограничења у војној служби, служења у дисциплинској војној јединици или лишења слободе до осам година, онда може (осим за кривична дела против полне слободе деце узраста до четрнаест година) да одложи њено извршење ако је и без тога могућа рехабилитација осуђеног лица. При доношењу овакве одлуке суд узима у обзир (Федосова, Скуратова, 2005: 55–56): а) природу и степен друштвене опасности кривичног дела, б) особине личности учиниоца и в) олакшавајуће и отежавајуће околности. Изрицањем условне осуде суд истовремено одређује и време проверавања од шест месеци до три године, осим ако се ради о условном одлагању извршења казне затвора у трајању које је дуже од једне године, када време проверавања може да траје до пет година (Мамадович, 2010: 154–159).

Поред класичне условне осуде, у истој законској одредби је прописана могућност суда да условно осуђеном лицу за време трајања рока проверавања постави одређене обавезе у смислу заштитног надзора као што су (Рарог et al., 2007: 166–169): 1) да не мења место пребивалишта, рада или студирања без обавештавања државног органа који врши надзор над његовим понашањем, 2) да не посећује одређена места, 3) да се подвргне лечењу од алкохолизма, наркоманије, токсикоманије или венеричних болести, 4) да нађе запослење према својим способностима, 5) да се школује у установи општег образовања и 6) да испуни друге обавезе које погодују његовом поправљању и рехабилитацији. Надзор над животом, радом, школовањем и понашањем условно осуђеног лица у том случају врши специјализовани државни орган надлежан за пробацију, односно ако се ради о осуђеном војном лицу – командант војне јединице или установе (Рарог, 2008: 404–407).

5. Јужноевропске државе

5.1. Албанија

Кривични законик Републике Албаније¹⁰ из 1995. године са новелама до 2015. године у глави седмој под називом „Алтернативе казни затвора“ предвиђа у члану 60 условну осуду. Овде, дакле, условна осуда не

9 Уголовниј кодекс Русијској федерацији, Россијскаја газетта Но.63/96.

10 Criminal code of the Republic of Albania, Law No. 7895/199, .No. 8893/2015.

представља самосталну врсту кривичне санкције, већ начин, форму замене казне затвора (Muci, 2012: 221–224).

Према овом решењу осуђени је за време трајања пробације дужан да изврши једну или више обавеза (Elezi, 1999: 178–182): 1) да изврши радну обавезу или да се стручно усавршава, 2) да троши плату, приходе или друга средства за издржавање породице, 3) да надокнади штету проузроковану кривичним делом, 4) да се уздржи од употребе моторног возила за вожњу, 5) да не обавља професионалне активности које су повезане са извршеним кривичним делом, 6) да не посећује одређена места, 7) да не посећује места на којима се служи алкохолно пиће, 8) да борави у месту становања, 9) да се не дружи са одређеним лицима (осуђеним лицима или саучесницима у извршеном кривичном делу), 10) да не поседује, носи или користи оружје, 11) да се повргне медицинском лечењу и рехабилитацији у здравственој установи и 12) да престане са коришћењем алкохолних пића или опојних дрога.

При изрицању једне или више обавеза осуђеном лицу, суд нарочито узима у обзир (Elezi, Kasuri, Nahhia: 2013: 289–291): а) његову старост, б) његово ментално стање, в) начин живота и потребе, посебно оне које су повезане са његовом породицом, образовањем или радом, г) мотиве извршења кривичног дела, д) његово понашање после извршења кривичног дела и ђ) друге околности које утичу на избор врсте и време трајања мере. У члану 60а КЗ-а прописана је изричито „обавеза престанка коришћења алкохола или опојних дрога“. Ова се мера заштитног надзора изриче лицу које је кривично дело извршило у стању зависности од употребе алкохола или опојних дрога. У том случају се он подвргава медицинском третману који има за циљ лечење осуђеног лица како би се уздржао од даље употребе оваквих супстанци. Овај се третман примењује у специјализованој здравственој установи, према одлуци Министарства здравља, а на захтев пробационе службе. Такође, ова служба врши надзор над извршењем изречених мера заштитног надзора, односно даје предлог за њихову измену или окончање.

5.2. Италија

Кривични законик Републике Италије¹¹ из 1937. године са бројним новелама до 2016. године у другом делу под називом „Обустава и суспензија казне“ у глави првој, у одредби члана 195 прописује условну осуду као облик суспензије изречене казне (а не самосталне кривичне санкције). Она се

11 Legge 10. Ottobre 1930. No. 1398. Testo coordinate ed aggiornate del Regio Decreto Legge 20. 3. 2016, No. 20 e 8. 3. 2017, No. 24.

изриче примарном учиниоцу кривичног дела који не представља опасност за друштво када се и на овај начин може у довољној мери утицати на његово понашање и поправљање ако му је изречена: новчана казна, обавезни рад или казна затвора до три године, чије се извршење затим суспендује за одређено време од две до пет година (Padovani: 2012: 241–249).

При изрицању условне осуде суд осуђеном лицу поставља одређена правила понашања (члан 202 КЗ), која се односе на (Aleo, Pica, 2012: 389–396): 1) потребу стицања одређеног стручног образовања, 2) настањивање у одређеном месту, 3) заснивање радног односа, 4) уздржавање од дружења са одређеним лицима, 5) уздржавање од употребе алкохолних пића или опојних дрога, 6) уредно давање издржавања за чланове своје породице и 7) подвргавање потребном лечењу или другој терапији. Избор ових правила суд врши на основу анализе индивидуалних потреба сваког осуђеног лица, а у складу са околностима и нивоом опасности од бекства таквог лица.

Члан 203 КЗ Италије прописује овлашћење суда да условно осуђено лице стави под надзор заштитника, чувара, службеника за пробацију или добротворне организације. Ова лица су дужна да буду у редовном контакту са условно осуђеним лицем, да га посећују код куће или на радном месту, да проверавају активности којима се он бави у слободно време, да му дају савете и упутства како да на најбољи начин допринесе свом поновном прилагођавању нормалном друштвеном животу и његовом преображају (Rammaci, 2007: 278–285).

Поред заштитника и службеника за пробацију (као државних или друштвених органа), условно осуђено лице се за време трајања проверавања може у смислу члана 213 КЗ ставити и под надзор добротворних организација (као и јавних или приватних установа или удружења). Ове организације (Pulitano, 2007: 321–333) су дужне да предузимају различите мере како би се условно осуђена лица лакше, брже и ефикасније укључила и прилагодила животу у заједници. У том циљу оне пружају саветодавне услуге, усмерење, моралну и материјалну помоћ условно осуђеном лицу у циљу поновног успостављања његовог нормалног живота у заједници и спречавања поновног вршења кривичних дела. Добротворне организације могу оваква лица и да запосле на одговарајућем радном месту, да му пруже помоћ у проналажењу запослења, послодавца, места становања, те да га саветују како да правилно користи своју уштеђевину или зараду, као и да му пружају све видове подршке које су неопходне за вођење „часног“ живота. У том циљу ове организације врше редован надзор над условно осуђеним лицем, али на дискретан и одговарајући начин, тако да не угрожавају процес његове рехабилитације.

5.4. Шпанија

Органски закон 10/1995 о Кривичном законнику Краљевине Шпаније (Me-gino Blanco, 2006: 221–229) из 1995. године са новелама до 2012. године у глави трећој под називом „Замена казне затвора и условна осуда“ предвиђа различите облике супститута казни затвора (Luzon Pena, Diaz, Conlledo, 2012: 189–195). Тако је у члану 80 под називом „Суспензија извршења казне затвора“ предвиђено да је суд овлашћен да изречену казну затвора до две године суспендује од извршења, ако процени да не постоји криминална опасност од понављања вршења кривичног дела осуђеног лица против кога се иначе не води други кривични поступак. Тада се одређује време проверавања у трајању од две до пет година, након саслушања странака, узимајући у обзир личне околности учиниоца, карактеристике извршеног кривичног дела и дужину изречене казне затвора (Landecho Velasco, 2004: 341–353).

При изрицању суспензије изречене казне затвора, суд је овлашћен да у смислу члана 83 осуђеном лицу изрекне једну или више мера (Birgin, Varratta, 2000: 311–317): 1) забрану посећивања одређених места, 2) забрану приближавања жртви, њеним сродницима или другим лицима које одреди суд или забрану комуникације са њима, 3) забрану напуштања места пребивалишта без одобрења суда, 4) лично појављивање пред судом, односно службом пробације, 5) учешће у обуци, раду, културној или саобраћајној едукацији, тренинг програмима о сексуалној и еколошкој заштити, односно у програмима о заштити животиња и 6) испуњавање других обавеза које суд сматра погодним за друштвену интеграцију осуђеног, уз његову сагласност, а којима се не вређа његово лично достојанство.

6. Закључак

Савремена кривична законодавства Европе, укључујући и законодавство Републике Србије из 2005. године, предвиђају разуђен систем кривичних санкција за учиниоце кривичних дела. То је у складу са обимом, структуром и динамиком криминалитета, али и са захтевима криминалне политике – да се сваком учиниоцу кривичног дела индивидуализира врста и мера друштвене реакције оличене у кривичној санкцији која одговара степену друштвене опасности учиниоца дела, односно обиму и интензитету проузроковане последице и околностима под којима је кривично дело учињено, као и карактеристикама његове личности. Казне су основне и од најстаријих времена најчешће прописиване и изричане кривичне санкције.

Но, под утицајем идеја о индивидуализацији и специјалној превенцији као основној функцији кривичног права, почетком 20. века у систем кривичних санкција се уводе нове врсте мера друштвене реакције. То су мере упозорења (опомињуће, упозоравајуће, адмонитивне кривичне санкције), међу којима се посебно истиче условна осуда. Но, поред својства самосталне кривичне санкције условна осуда се често јавља и као облик, форма модалитет суспензије изречене (или утврђене) казне затвора или друге врсте казне.

Зависно од садржине условне осуде и начина његог извршења, разликују се два система: а) континентални и б) англоамерички систем. Последњих деценија издвајајући предности сваког од њих, ствара се нови мешовити систем условне осуде – условна осуда са заштитним надзором. Овај заштитни надзор чине различите мере заштите, помоћи, старања и надзора над животом, радом и понашањем осуђеног лица за одређено време, чиме се превентивно делује у правцу предупредивања поновног вршења кривичних дела, а истовремено му се низом правила, захтева, упутстава и обавеза утиче на друштвену реинтеграцију у локалну заједницу како би водио уредан и „частан“ живот.

На тај начин се психолошком „принудом“ утиче на учиниоца кривичног дела у смислу поправљања његовог понашања, уздржавања од кршења прописа и понашања и владања на слободи под одређеним ограничењима и под претњом примене у закону прописане или у судској одлуци изречене врсте и мере казне. Такође, ове мере треба да условно осуђеном лицу: а) отклоне могуће узроке и услове за поновно вршење кривичних дела која су га раније одвела на „пут криминала“, б) наметне обавезу да у целости или делимично отклони штетне последице извршеног кривичног дела или се измири са оштећеним на други начин, и в) обавезе на одређено место живљења, школовања или рада, односно лечење и рехабилитацију.

Литература/References

Aleo, S., Pica, G. (2012). *Diritto penale. Parte generale*. Padova: Cedam.

Andrejew, I., Swida, W., Wolter, W. (2012). *Kodeks karny z Komentarzem*. Waszawa: Lexisnexis.

Banasik, K. (2013). *Przedawnienie w Prawie Krnym w systemie kontynentalnym i anglosaksonskim*. Warszawa: Lex, Walters Kluwer.

Birgin, H., Baratta, A. (2000). *Las Trampas del Poder Punitivo : El Genero del Derecho Penal*. Valencia: Hayden Birgin.

- Bojarski, T. (2007). *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa: Lexisnexis.
- Grozđanić, V., Škorić, M., Martinović, I. (2013). *Kazneno pravo. Opći dio*. Rijeka: Pravni fakultet.
- Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ. (2016). *Кривично право*. Београд: Пројурис.
- Elezi, I. (1999). *Criminal law of the Republic of Albania. General part*. Tirana: Pegi.
- Elezi, I., Kasui, S., Nahhia, M. (2013). *Penal code. Commentary*. Tirana: Kumi.
- Запевалов, В. В., Манцев, Н. И. (2011). *Уголовниј кодекс Естонској републики. Новие принципи и институти Уголовного кодекса Естонској републики*. Санкт Петербург: Јуридическиј Пресс.
- Zbiorowe, O. (2015). *Kodeks karny*. 40. Wydanie. Warszawa: Lexisnexis.
- Јовашевић, Д. (2011). *Лексикон кривичног права*. Београд: Службени гласник.
- Јовашевић, Д. (2016). *Кривично право. Општи део*. Београд: Досије.
- Јовашевић, Д., Митровић, Љ., Икановић, В. (2017). *Кривично право Републике Српске. Општи део*. Бања Лука: Универзитет Апеирон.
- Камбовски, В. (2006). *Казнено право. Општ дел*. Скопље: Правни факултет.
- Karistusseadustik (Luhend Kar S) RT I 2001, 61, 364, (dated 6. June 2001.), RT I 2017, 30, 3 (dated 13. Decembre 2017).*
- Karsai, K., Szomora, Z. (2014). *Criminal law in Hungary*. Hague: Kluwer.
- Kerrgandberg, E. (2011). *Kriminaalmenetlus*. Tallinn: Meris Sillaots.
- Керчева, А. (1995). *Сборник наказателни закони*. Софија: Софи -Р.
- Kodeks karny 6. czerwca 1997., Dz Nr. 88.poz 553 z 1997, Nr. 240. poz 1431 z 2012.
- Krimallikums*. Latvian Vestnesis No. 199/200 – 1998, No. 61/4867 – 2013.
- Legge 10. Ottobre 1930. No. 1398. Testo coordinate ed aggiornate del Regio Decreto Legge 20. 3. 2016. No. 20 e 8. 3. 2017. No. 24.
- Lišvic, J. (2010). *Nakazatelnoe pravo Estonii. Sistemnij kurs v slazdah*. Tallinn: SHI.
- Lukashov, A. I., Sarkisova, E.A. (2001). *The Latvian Penal code*. Saint Petersburg: Juridičeskij Press.
- Мамадович, К. С. (2010). *Уголовное право. Обшјаја и особеннаја част*. Москва: Проспект.
- Manuel Luzon Pena, D., Diaz, M., Conlledo, G. (2012). *Codigo Penal*. Madrid: Spain CGPJ.

- Maria Landecho Velasco, C. (2004). *Derecho penal espanol. Parte general*. Madrid: Bosch.
- Merino Blanco, E. (2006). *Spanish Law and Legal System*. London: Thomson, Sweet-Maxwell.
- Merusk, K., Pilving, I. (2013). *Halduskohtu. Menetluse Seadustik Kommentaritude valjaanne*. Tallinn: Juura.
- Molnar, G. (2009). *Criminal law*. Budapest: Orač.
- Мрвић Петровић, Н. (2005). *Кривично право*. Београд: Службени гласник.
- Muci, S. (2012). *Criminal law. General part*. Tirana: Pegi.
- Ненов, И., Стојнов, А. (1992). *Наказатељно право на Република Бугариа. Обща част. Књига втора*. Софија: Софи-Р.
- Novoselec, P. (2004). *Opći dio kaznenog prava*. Zagreb: Pravni fakultet.
- Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine.
- Padovani, T. (2012). *Diritto penale. Parte generale*. Milano: Giuffre.
- Pettai, V., Ziekinka, J. (2003). *The road to the European Union. Volume 2. Estonia, Latvia and Lithuania*. Manchester University Press.
- Petrović, B., Jovašević, D. (2006). *Izvršno krivično (kazнено) право*. Sarajevo: Pravni fakultet.
- Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. (2016). *Krivično право 2*. Sarajevo: Pravni fakultet.
- Pulitano, D. (2007). *Diritto penale. Parte generale*. Torino: Giappichelli.
- Rammaci, F. (2007). *Corso di diritto penale*. Torino: Giappichelli.
- Парог, А.И. ет ал., (2007). *Уголовное право России. Части общаја и особеннаја*. Москва: Проспект.
- Парог, А.И. (2008). *Уголовное право России. Общаја част*. Москва: ЕКСМО.
- Selinšek, Lj. (2007). *Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela*. Ljubljana: Založba GV.
- Симовић, М., Јовашевић, Д., Симовић, М. (2015). *Извршно кривично право*. Источно Сарајево: Правни факултет.
- Службени гласник Републике Србије. Бр. 85. 2005, 88. 2005, 107. 2005, 72. 2009, 111. 2009, 121. 2012, 104. 2013, 108. 2014 и 94. 2016.

Службени гласник Републике Србије. Бр. 55. 2014.

State Gazette No. 26/1968, No.85/2017.

Turković, K., et al. (2013). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine.

Уголовниј кодекс Россијској федерацији. Россијскаја газетта Но. 63/96.

Федосова, И., Скуратова, Т. (2005). *Уголовниј кодекс Россијској федерацији*. Москва: Гарант.

Horvatić, Ž. (2003). *Kazneno pravo, Opći dio*. Zagreb: Pravni fakultet.

Clarita Pettai, E., Pettai, V. (2015). *Transitional and Retrospective Justice in the Baltic States*. Cambridge University Press.

(2008). *Compendio di Diritto penale. Parte generale e speciale*. Napoli: Simone.

Criminal code. No. VIII–1968, No.XII–1649.

Criminal code of the Republic of Albania, Law No. 7895/1995, No. 8893/2015.

Dragan Jovašević, L.L.D.

Full Professor,

Faculty of Law, University of Niš

SYSTEMS OF SUSPENDED SENTENCE WITH PROBATION SUPERVISION IN THE EUROPEAN CRIMINAL LAW

Summary

In contemporary criminal law, a prison sentence is the basic and most important type of criminal sanction imposed on criminal offenders in order to prevent and combat crime. In addition to the unconditional prison sentence, all criminal legislations also recognize different modalities of its imposition or execution. Different forms of substitute or alternative measures are awarded in cases where unconditional detention is not necessary. Thus, we can distinguish full or partial suspension of the prison sentence or some other kind of punishment. In the first case, it involves the suspended sentence. This is a complete exemption from the execution of a court-awarded prison sentences (and/or other types and forms of punishment), or determined for a specified time (probation period) and under certain conditions. In case the conditionally convicted person does not meet the set of general and special, mandatory or optional requirements, criminal law provides for mandatory or optional revocation of the suspended sentence. However, in addition to the suspended sentence as a form or modality of executing the imposed prison sentences, some modern criminal laws also recognize the suspended sentence as a special kind of criminal penalty - as a measure of warning. A prerequisite for the implementation of these measures is the fulfillment of the formal requirements, pertaining to the type of offence and prison sentence duration, or material conditions – the court assessment that the application of penalties in the particular case is not necessary because the goals (purpose) of punishment can be achieved without effective enforcement of prison sentences in whole or in part. This paper discusses the concept, characteristics, conditions and methods of implementation of these forms of prison sentence suspension, with various systems of probation supervision in the European criminal law.

Key words: *criminal act, perpetrator, prison sentence, suspended sentence, probation supervision, court, European law.*